

УДК 94:[339.5:339.174(477.83-25)]“1920–1930”

**МІЖНАРОДНИЙ ЯРМАРОК “СХІДНІ ТОРГИ” У ЛЬВОВІ
(20–30-ті рр. XX ст.): СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА МІСЦЕВІ РЕАЛІЇ**

О. І. Пасіцька

(Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, м. Львів)

Розглянуто міжнародний ярмарок “Східні торги” у Львові як окреме соціально-економічне явище в контексті виставково-ярмаркової діяльності та світового економічного розвитку. Охарактеризовано “Східні торги” як виставку експонатів і політичну демонстрацію. Акцентовано увагу на ставленні місцевого населення Львова, світової спільноти до організації та проведення міжнародного ярмарку як щорічної державної маніфестації.

Ключові слова: “Східні торги”; виставковий захід; Львів; міжнародний ярмарок; зовнішня торгівля.

For many world-leading countries in the 20–30's of the XX-th century international fairs were important forms of economic policy. They were organized to improve foreign trade relations. International fairs “Eastern trades” in Lviv, which were held at the country level between 1921 and 1939, were the second largest trading events, with the first place occupied by Poznan trades in Poland of that time. Lviv trades were reminiscent of the world exhibitions, but they had their local peculiarities. These were not only economic exhibitions, but also political demonstrations. Exhibitions and fairs were attended by the representatives of the foreign firms from more than 20 countries, among them Hungary, Romania, Austria, Germany and France. “Eastern trades” revived Polish foreign trade relations with the countries of Central and Eastern Europe. However, due to difficult social and political situation, they could not dramatically increase the participation of the local Ukrainian entrepreneurs and strengthen the role of Lviv in the international trade.

Key words: “Eastern trades”; exhibition; Lviv; international fair; foreign trade.

Постановка проблеми. У 20-х рр. XX ст. у світовому економічному просторі простежувався розвиток економіки та фабрично-заводської промисловості, торгівлі, розширювалася мережа фінансових інституцій. Відбувалася концентрація виробництва шляхом створення монопольних об'єднань, посилювалася конкуренція товаровиробників на локальному та міжнародному рівнях. У різних галузях економіки важливим засобом зміцнення позиції на ринку була виставково-ярмаркова діяльність. Найпопулярнішими виставковими заходами стали ярмарки (торги). Вони виконували три важливі функції: по-перше, задовольняли потреби підприємств у представленні продукції; по-друге, сприяли зміцненню позицій в умовах ринкової конкуренції; а по-третє, були способом ознайомлення широких верств населення з новими товарами і послугами. Але основна мета міжнародних ярмарків – збут продукції на місцевому та закордонних ринках шляхом укладення договорів.

© О. І. Пасіцька, 2017

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі організаційні аспекти “Східних торгів” у Львові висвітлено фрагментарно у різних виданнях з історії Львова, зокрема у розвідці історика А. Безсмертного. Однак львівські торги не досліджувались як окреме соціально-економічне явище з погляду світового досвіду та локальних особливостей, що є головним проблемним полем цієї статті. Матеріали для її написання – галицька преса міжвоєнного періоду ХХ ст., в якій висвітлено основні аспекти організації, проведення, результати “Східних торгів” та їх сприйняття місцевими жителями. Крім цього, використано низку спеціалізованих видань Торгово-промислової палати Львова, в яких опубліковано статистичні матеріали, а також спогади учасників торгів.

Мета статті – висвітлення міжнародного ярмарку “Східні торги” у 20–30-ті рр. ХХ ст. у Львові як соціально-економічного явища в контексті світового економічного розвитку та виставково-ярмаркової діяльності у Польщі. Акцентовано увагу на таких проблемних моментах: з якою метою було організовано міжнародні ярмарки у Львові та хто був найбільше зацікавлений у їх проведенні; які країни брали участь у них; як місцеве населення та світова спільнота реагували на організацію та проведення львівських торгів і чому вони не внесли радикальних змін у роль м. Львова на світовому ринку.

Виклад основного матеріалу. В першій третині ХХ ст. ярмарки організовували у багатьох країнах світу. Для переконання можна навести кілька яскравих прикладів. У квітні 1929 р., наприклад, проходили міжнародні торги у Франкфурті-на-Майні, в яких були представлені товари з Австрії, Італії, Бельгії, Нідерландів, Угорщини, Югославії тощо¹. У травні 1929 р. відбувся міжнародний ярмарок у Будапешті – важливому економічному, політичному, культурному центрі Угорщини. Учасниками будапештського ярмарку були підприємці зі Східної та Західної Європи. У 1930 р. відбулася також низка виставкових заходів, зокрема у Барселоні (Іспанія) – міжнародна промислова виставка, у Стокгольмі (Швеція) – реміснична виставка; у Брно (Чехія) – виставка торгівлі і промислу; Ессені (Німеччина) – сільськогосподарська виставка; у Лейпцигу (Німеччина) – міжнародна виставка хутра, в якій брали участь США, Великобританія, Франція, Швеція, Норвегія, Голландія, Італія, Угорщина, Австрія, Данія². У жовтні 1930 р. у Райхенберзі (Німеччина) проходила ювілейна виставка і торги, присвячені їх десятиріччю³. Зазвичай міжнародні ярмарки супроводжувалися різноманітними розважальними заходами, театральними виставами, музичними, спортивними, торговельними та промисловими конгресами і були поштовхом до розвитку туризму.

У перші повоєнні роки Польща, до складу якої належала частина етнічних українських земель, взяла курс на відбудову економіки. У 1921 р. у м. Львові, який залишався господарською столицею галицьких земель, вперше проведено загальнопольську виставку-ярмарок “Східні торги”. Львів обрали не випадково, оскільки Галичина

¹ Франкфуртські торги 14–17 квітня 1929 р. // Український купець. – 1929, квітень. – С. 9.

² Виставки // Український купець. – 1929, травень. – С. 13.

³ Ювілейна виставка в Райхенбергу // Український купець. – 1929, травень. – С. 13.

межувала з Чехословаччиною, Румунією, УРСР. Міжнародний ярмарок у Львові відбувався щорічно і був другим за масштабами після “Західних торгів” у Познані. “Східні торги” організовували на державному рівні не лише з метою налагодження торговельних зв’язків з країнами Центральної і Східної Європи, УРСР, але й для того, щоб символічно продемонструвати світовій громадськості кордони Польщі. Як правило, в їх відкритті брали участь польський президент (1921 і 1922 рр.), міністри, представники економічних установ, а також закордонні делегати зі США, Великобританії, Бельгії, Данії, Естонії, Франції, Югославії, Німеччини, Румунії, Угорщини.

Найбільш зацікавленими у проведенні “Східних торгів” у Львові були польські підприємці та керівництво Польської держави. Для польських урядовців міжнародний ярмарок “Східні торги” став одним із важливих чинників господарської політики держави, який виконував роль торговельного посередника між Західною і Східною Європою, пропагував польську економіку (промисловість, сільське господарство), формував єдину господарську систему⁴.

У львівських “Східних торгах” мала свої стенди більшість європейських держав, що сприяло розвитку зовнішньої економіки. В інших “Східних торгах” взяли участь 1852 фірми, з них 244 закордонних (13,2 %) ⁵. Домінували австрійські та французькі фірми. У 1925 р. на міжнародному ярмарку у Львові були присутні понад 1500 підприємств, серед яких 350 закордонних. Ярмарок відвідало близько 120 тис. осіб. На перших торгах вирізнялися товари металургійної галузі промисловості, в тому числі сільськогосподарська техніка. Гарно було представлено легку, харчову, деревообробну, електротехнічну, хімічну промисловості. У 1929–1933 рр. у зв’язку з економічною кризою кількість закордонних підприємств зменшилася. У ювілейному 10-му ярмарку свої стенди підготували 1483 фірми, з них понад 300 (20 %) закордонних, які представляли 19 країн. Зокрема, 1016 фірм репрезентували промисловість і торгівлю. Вперше взяли участь у виставці фірми з Чилі та Португалії. Найбільше фірм було з Угорщини, Австрії, Німеччини, Румунії⁶. У 1933 р. лише 650 фірм взяли участь у ярмарку, з яких 113 закордонних, а кількість відвідувачів зменшилася до 90 тис. осіб. У післякризовий період простежувалося поживлення на міжнародних торгах у Львові. У XVII “Східних торгах” у 1937 р. взяло участь 1158 фірм, зокрема 254 закордонних⁷.

Великою популярністю на львівських торгах користувалися закордонні товари, а саме: автомобілі з Австрії, Франції, Німеччини; телефони, галантерейні вироби, медична техніка, оптичні прилади з Австрії і Німеччини; лікери і вино з Франції, Угорщини; годинники з Чехословаччини. З кожним роком збільшувалася кількість румунських та угорських товарів на львівських торгах. В основному це була сільськогосподарська продукція, тютюн, вино. З Туреччини, Єгипту привозили килими,

⁴ Targi Wschodnie : rozwój i perspektywy. – Lwow: Nakladem Targów Wschodnich, 1922. – S. 5.

⁵ Ibid. – S. 38.

⁶ X jubileuszowe Targi Wschodnie: structura i przebieg. – Lwow: Nakladem Targów Wschodnich. – S. 2–4.

⁷ Історія Львова: у 3 томах / редкол.: Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. – Львів: Центр Європи, 2007. – Т. 3. – С. 50.

а з Португалії – рибні консерви, з Бельгії, Швейцарії, Швеції, США – побутову техніку та інші товари. На Х “Східних торгах” найкраще була представлена харчова (206 фірм), легка (128 фірм) і металургійна промисловість (125 фірм). Купці з УРСР замовляли тканини, сільськогосподарську техніку, канцелярське приладдя. Західноєвропейські купці здебільшого скуповували килими, хутро, дерево (сировина), скло, електротехнічні вироби⁸.

Із львівських підприємців у ярмарку було задіяно понад 50 осіб. Здебільшого це були поляки та євреї. Вони мали невеликий асортимент товарів, здебільшого сільськогосподарські, хімічні товари, меблі, трикотаж⁹. Українських підприємців та купців у Львові було значно менше, вони прагнули представити свої товари на національних промислових і сільськогосподарських виставках. Лише поодинокі українські кооперативи Львова, як-от “Центросоюз”, “Народна торгівля”, взяли участь у “Східних торгах”, а саме: сільськогосподарський реманент, продукти, безалкогольні й алкогольні напої та інші товари¹⁰.

“Східні торги” супроводжувалися конгресами, з’їздами, конференціями, публічними лекціями¹¹. Під час інших львівських торгів, наприклад, з ініціативи Торгово-промислової палати, було проведено конференцію з членами французької економічної місії¹², на якій обговорювали важливі питання щодо експорту польських та імпорту французьких товарів. Відбувалися також різноманітні з’їзди: агрономів, реставраторів, фахівців хімічного промислу. В рамках Х “Східних торгів” пройшов Перший європейський конгрес імпортерів, до якого долучились делегати з Чехословаччини, Австрії, Франції, Угорщини, Румунії, Німеччини, Великобританії, Швейцарії тощо¹³. Крім цього, влаштовували конкурси, які організувала Торгово-промислова палата Львова. Під час XV “Східних торгів” відбувся конкурс на найкращі виставкові вітрини магазинів, в якому взяли участь львівські фірми¹⁴. В рамках Х “Східних торгів” у місті було організовано “Дитячий тиждень” – оглядово-демонстраційну виставку, присвячену гігієні дітей, де були представлені досягнення польських, українських і єврейських лікарських товариств у сфері опіки над дітьми і охорони їхнього здоров’я¹⁵.

Громадськість по-різному оцінювала організацію, проведення, перспективи та результати міжнародних ярмарків у Львові. Польська і світова преса в основному позитивно відгукнулася стосовно проведення виставкового заходу: “Східні торги” у Львові можуть мати таке ж значення, як мали велетенські ярмарки у Нижньому

⁸ X jubileuszowe Targi Wschodnie : structura i przebieg. – S. 14.

⁹ Przewodnik po drugich “Targach Wschodnich” we Lwowie od 5.XI do 15.XI.1922: Spis wystawców. – Warszawa, 1922. – S. 38.

¹⁰ X. jubileuszowe międzynarodowe Targi Wschodnie we Lwowie: oficjalny przewodnik i spis wystawców. – Lwów, 1930. – S. 10–14, 17.

¹¹ X jubileuszowe Targi Wschodnie: structura i przebieg. – S. 23–26.

¹² Targi Wschodnie: rozwój i perspektywy. – S. 33.

¹³ X jubileuszowe Targi Wschodnie: structura i przebieg. – S. 24.

¹⁴ *Безсмертний А.* “Східні торги” у Польщі 20-ті–30-ті рр. XX ст. // *Історична панорама.* – 2014. – Вип. 19. – С. 63.

¹⁵ X jubileuszowe Targi Wschodnie: structura i przebieg. – S. 14.

Новгороді. Географічне положення Львова і його традиції як визначного центру на старому торговельному шляху дає під цим оглядом великі користі” (“Suisse” Женева, 1922 р.)¹⁶. Кореспондент популярного французького видання писав про другі львівські торги: “Їх успіх значний, порівняно із попереднім роком” (“L’information Financière”, Париж, 1922)¹⁷. Генеральний консул Австрії Євгеніуш Вурціян зазначав, що австрійське купецтво сподівалося на “Східних торгах” налагодити відносини не тільки з польськими, а також із російськими, українськими та румунськими покупцями. Найголовніше значення Торгів полягає у тому, що вони є зв’язком торгівлі центральноєвропейської зі Сходом¹⁸. Натомість місцева українська преса критично відгукувалася про міжнародний ярмарок, зазначаючи, що з кожним роком торги проходили гірше, було менше представлених підприємств і зростали податки¹⁹.

“Східні торги” у Львові мали й певні негативні моменти. Місцеве населення нарікало на падіння вартості польської марки (згодом золотого) і підвищення цін на товари першої необхідності, на ярмарку було багато іноземних товарів (25 %). Для прикладу, на чеських міжнародних торгах закордонні товари становили не більше 4 %, що впливало на збільшення попиту на чеський товар та підвищення вартості крони²⁰.

Крім економічних, були й суспільно-політичні причини, зумовлені локальними історичними особливостями. Галицькі українці-підприємці й купці майже не були задіяні у “Східних торгах”. Українці Галичини вважали міжнародний ярмарок політичною акцією, яку організували у Львові з метою показати, що Східна Галичина та Львів є частиною Польщі²¹. Підтвердженням цього стали численні факти: заявки керівних органів Польщі та саме оформлення виставкового заходу. Зокрема, у першому павільйоні “Східних торгів” був напис: “Laborem nostrum patriae” (Наша праця Батьківщині)²². У друкованих польських виданнях Торгово-промислової палати часто публікували статті під заголовком: “Нема Польщі і Львова без Східних Торгів”. Відомий польський громадсько-політичний діяч і критик Адольф Новачинський у виданні, присвяченому V “Східним торгам”, трактував міжнародний ярмарок у Львові так: “Ще раз мусимо усвідомити собі, що львівські торги це не тільки комерція, це не тільки виставка експонатів, це не тільки екзамен дозрілості з “польської економіки”, це не тільки павільйони і базар! Це не тільки спадщина традиційних давніх славетних “київських контактів”, тому це не тільки такі торги, як в Леоні, Стокгольмі, Празі, Ліпську, Крулевці (Кенігсбергу), ні, то не тільки ярмарок із розважальними заходами і комерція, але це також “політика”, важлива і серйозна заява: “тут стоїмо і тут стояти будемо...”, “тому я працюю...” “створюю і виробляю, тому заслуговую на повагу, на віру...”²³. Віце-міністр Міністерства закордонних справ

¹⁶ Targi Wschodnie: rozwój i perspektywy. – S. 58.

¹⁷ Ibid. – S. 50.

¹⁸ Ibid. – S. 65.

¹⁹ Ілюстрований господарський календар на 1930 р. – Львів, 1929. – С. 52.

²⁰ Правда про “Таргі всходне” // Слово. – 1922, 1 жовтня. – С. 5.

²¹ Д. П. Східні торги у Львові // Новий час. – 1926, 7 вересня. – С. 7.

²² Targi Wschodnie we Lwowie w świetle polityki gospodarczej Polski. – Lwów: Slowo Polskie. – 1925. – S. 14.

²³ Ibid. – S. 22.

Генрик Страсбургер також неодноразово акцентував увагу на тому, що львівські торги мали не тільки господарське, але й політичне значення²⁴. У такий спосіб поляки демонстрували перед українцями й іноземцями тісний зв'язок Львова з Польщею.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Міжнародні ярмарки “Східні торги” у Львові проводили упродовж 1921–1939 рр. на державному рівні, були вони найбільшими після познанських торгів у тодішній Польщі. Львівські торги нагадували світові виставкові заходи, однак мали свої локальні особливості. То були не лише економічні виставки, але й політичні демонстрації. До виставково-ярмаркових заходів приєдналися закордонні фірми з понад 20 країн, зокрема Угорщини, Румунії, Австрії, Німеччини, Франції. “Східні торги” пожвавили зовнішньоторговельні зв'язки Польщі з країнами Центрально-Східної Європи, однак через складну суспільно-політичну ситуацію не змогли радикально активізувати участь місцевих українських підприємців та посилити роль Львова у міжнародній торгівлі.

УДК 366(477)“1920–1930”

ЧОЛОВІЧЕ СПОЖИВАННЯ У МІСЬКОМУ ПРОСТОРИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 1920–1930-ті рр.¹

І. В. Скубій

**(Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка, м. Харків)**

Досліджено чоловіче споживання у міському просторі Радянської України в 1920–1930-ті рр. Здійснено спробу з'ясувати, як відбувалася модернізація чоловічих повсякденних практик споживання. Розглянуто особливості конструювання образу чоловіка більшовицькою владою за часів сталінської доби.

Ключові слова: споживання; товари; чоловік, гендер; радянська Україна; місто.

The aim of this article is to uncover the hidden faces of Soviet consumers with the help of gender approach. The research needs to clarify the place of male consumers in the socio-cultural environment of Soviet society. It has been investigated the male consumption in urban space of Soviet Ukraine in 1920–1930's. The image of male consumer is constructed the typical one with the help of periodicals and other mass sources. It has been made an attempt to figure out if the modernization of male everyday practices took place. It has been examined the features of construction the male's image Bolshevik authorities

© І. В. Скубій, 2017

²⁴ Targi Wschodnie: rozwój i perspektywy. – S. 6.

¹ Основу цього дослідження становить доповідь, представлена на науковій конференції “Неоднозначне минуле. Радянський спадок крізь призму модернізації”, яка відбулася 17–19 березня 2017 р. у м. Києві.